

ւածով թոցնում է հաւի գլուխը, Նոյնը փորձում են նաև թագաւորի երիտասարդ բարեկամները: Այս սովորութիւնը, սակայն, հետզհետէ վերաւնում է: Հաւագլուխից յետոյ քահանան «թա՜գաւոր գոլով» շարականը երգելով՝ տան դռնից ներս է մտնում, նրան հետևում են թագաւորը, հարսը և խաչիղբայրը, ապա հարսնեպետները, թագաւորն ու խաչիղբայրը գնում, կանգնում են «փարդի» առաջ, իսկ հարսը գնում է իր բաժանմունքը: Այս միջոցին սազ ու դափը հնչում է աւելի ուժգին և երիտասարդները, ջահէլ աղջիկներն ու հարսներն ուրախ տրամադրութեան ներքոյ՝ սկսում են երգել և պարել: Թագաւորի հայրն իսկոյն մի մարդ է ուղարկում գիւղի տները և բոլոր զինակազմներին ճաշի հրաւիրում: Կարճ միջոցում հաւաքւում են և անմիջապէս, նստի տղամարդիկ և ապա կանայք, ապագութեան կարգով, երկրորդ ու նեղ սփռոցնէլով ծածկւած յատակի վրայ, միմեանց հանդէպ, ծալապատիկ նստում են: Քահանան օրհնում է սեղանը և բոլորն էլ սկսում են ճաշի: Սովորաբար մատուցանում են եփսիսի և փլաւ: Ճաշից յետոյ մինչև երեկոյ ֆէֆ են անում և ապա ցրւում:

Այլիկի նշանադրութիւնն ու պսակադրութիւնը. — Այլիկ կինը չի վերադառնում հօրանց տունը, այլ մնում է սկեսրանց տանը, իսկ եթէ ցանկանում է կրկին ամուսնանալ՝ զաղտնի խօսք է տալիս իր սիրածին և նրանից մի մատանի է վերցնում, որով նշանագլուխինը կատարւած է համարւում: Այնուհետև սիրածը պաշտօնապէս խնդրում է նրա ձեռքը սկեսուրիցին կամ սկեսրայրիցը: Համաձայնութիւնն ստանալուց յետոյ, մի որոշեալ գիշեր, եկեղեցում կատարւում է պսակը, որ լինում է շատ պարզ, առանց սազ ու դափի:

Վիեննա

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

(Շարումակելի)

Բարոյն մէջ համախորնութիւնը՝ կը բազմացնէ սէրն ու զօրութիւնը. իսկ համակրութիւնը՝ զուլթն ու օգնութիւնը, որ մեծ և կարեւոր ոգորմունքիւն մ'է:

ԱՄԵՆ

Երբ անձ մը կը տառապի ֆիզիքական կամ բարոյական ցաւով՝ դեռ մի տար իրեն օգնութիւն և ոչ քաջալերական խօսք մ'ըսէ. ամէն բանէ առաջ տուր կարեկից հայեացք մը:

ՅՐԻ. ՄԵՐՍԵՏԷ

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԶԵՆՈՒԳԻՐՔ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒՅՈՒՅԷ

(Շար. տես Բազմավէպ, 1924 էջ 302)

ԻԶ.

ՄԱՐԴԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԱՊՈՒՍԱՅԼԻՍՑ

Տրամաբան զրութիւններ պարունակող ձեռագիր մը սկիզբը կը գտնուի այս Մարդակազմութիւնը, որ անգամ մը նիւթ եղած է ինձ 817 թուահամար Ձեռագրին ուսումնասիրութեանս մէջ:

Ամբողջ ձեռագիրը փայտեայ կողբերով կաշէկազմ ըլլալով, հազիւ ունի 10 հարիւրդամեղ մեծութիւն՝ 8 հարիւրդամեղ լայնութեամբ և 3, 5 հարիւրդամեղ թանձրութեամբ, որուն թուահամարն է՝ 276:

Գիրը ամբողջ նոտը է, միասին, թուրք բամբակեայ, հանգամանքը լաւ:

Ձեռագիրս Պաշպալովէ Ս. Ղազար բերած է Հ. Միքայէլ Վ. Չամչեան 1790ին. և նուիրած է զայն Պաշպալովցի թովհանէն Ջիգիեան անուն անձը, որ 1768 չէին վրայ անտաշ գրերով իւր Յիշատակութիւնը կ'արձանագրէ այսպէս.

« Եփեսոսի և Յաւիթի թովհանէն Ս. Ղազար Ս. Միքայէլի Ջիգիեան, ի վաճառ Սրբոյն « Ղազարու որ ի վիճակի ձեռամբ, Հ. Միքայէլ վարդապետի Չամչեան. Յամի « Տեսան 1790, Ապրիլի 4-ին ի Պաշպալով:

*

Յայտնի չէ թէ երբ և ուր ընդորինաւորւած է ձեռագիրս. բայց ամենայն հաւանականութեամբ, 18րդ դարու սկիզբներն եղած ըլլալով է այն. սեղ մը կը կարդացուի թէ ընդորինակիչը եղած է ոմն Յովհաննէս Գրիգոր, զոր շփոթելու չէ համանուն նուիրատուն հետ:

Մարդակազմութիւնը կը գրաւէ ձեռագրին սկզբնական 58 էջերը՝ 29 թերթերով:

Ապուսայիդի մարդակազմութեան հա՛մառութիւնն է այս սակայն, հազիւ թէ 18 զլուխի բաժնուած, որուն ցանկն է հետեւեալը.

Վասն ստեղծման գրիոյն և չղեղին	Ա.
Վասն շինուածոյ ախցն	Բ.
Վասն ստեղծման տկնէսցն	Գ.
Վասն ստեղծման քրին	Դ.
Վասն ստեղծման քերանոյն	Ե.
Վասն ստեղծման սրտին	Զ.
Վասն ստեղծման քորացն	Է.
Վասն ստեղծման իրդին	Ը.
Վասն ստեղծման փաշտօրան	Թ.
Վասն ստեղծման երկրամասն	Ժ.
Վասն ստեղծման լեզոյն	ԺԱ.
Վասն ստեղծման աղբուսն	ԺԲ.
Վասն ստեղծման փաղափրակին	ԺԳ.
Վասն ստեղծման երկու ոտից	ԺԴ.
Վասն ստեղծման ստամոքսի	ԺԵ.
Վասն ստեղծման յաշիկփութոյ	ԺԶ.
Վասն ստեղծման է. անպստն	ԺԷ.
Վասն ստեղծման ծածուկ բնութեան մար.	ԺԸ.
դոյն.	

Սոյն ցուցակը ճիշդ չի համապատասխաներ պարունակութեան, ուր կը գտնենք ետև կամ առաջ դրուած գլուխներ, մա՛նաւանդ սխալ ընդօրինակուած շատ բառեր ու պարբերութիւններ, որոնք զրուածը գրելիքէ անհասկնալի կ'ընեն երբեմն:

Ի է.

ՄԱՐԿԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԱՊՈՒՍԱՅԻՒԻ

Նիսիւրը մարդակազմութեան յար և նըման է սա, որ զետեղուած է Միքայէլ Ասորիի ժամանակագրութիւնը և այլ կրօնական գրուածներ պարունակող ձեռագրի մը մէջ և կը զբաւէ անոր 289 - 312 էջերը:

11 հարիւրորդամեղը մեծութիւն, 9 հարիւրորդամեղը լայնութիւն և 5 հարիւր

րորդամեղը թանձրութիւն ունեցող հատուրիկ մ'է այս ձեռագիրը և կը կրէ 1326 թուահամարը:

Կաշէկազմ է. թուղթը հաստ բամբակեայ, զիրը նոսր և բնթեռնլի, գոր ընդօրինակած է ՄԵՍՐՈՊ ԳՐԻԶ 1671 թուին, ինչպէս կը յայտնէ ձեռագրին վախճանն եղած յիշատակարանը որ է՝

« Թիւ արամեան հազար յոնգի (1000)
« Հարիւր քսան հմին դասի (1 - 120 ==
1120 + 551 == 1671
« Թումեանն Գումաց Նոյիսկերի.
« Ծրեցաւ տեղեկական քաւանի հնգի:
« Զեասար մետրոպ սեպիտանի,
« Սահա ինդրոյ հարազատի,
« Որչեալ՝ անտամբ տեւտն յովսէփի,
« Հարազատի հոգոր ձեռքի »:

*

Ապուսայիդի Մարդակազմութեան այս օրինակը նորութիւն չի ներկայացներ և կարելու է այն՝ միայն իւր Յիշատակարանովը, որ կը յայտնէ նոր թուական մը 1671:

Վերև տեսանք արդէն թէ Ապուսայիդի Մարդակազմութեան օրինակ մը զրուած էր ՊՕՂՈՍ ՏԻՎՐԻԿՑԻԷ 1625ին, և հաւմալ ԱՍՏՈՒԱՄԱՏՈՒՐ ԵՐԷՑԷՆ 1688ին. ՄԵՍՐՈՊ ԳՐԻԶԻՆ 1671ին այս արտագրածովը, ուրեմն 17րդ դարու մէջ իրարմէ թիշ ժամանակներով հեռու երեք օրինակ մէջտեղ բերուած է, ինչ որ ապացոյց է թերեւ, թէ անի կարեւորութիւն ստացած գործ մ'էր, և զայն կորուստէ փրկելու համար՝ հոս ու հոն՝ փութացին բազմացնել աւոր օրինակները:

*

Ս. Ղազարի այս ձեռագիրն յետոյ սեպականութիւն եղած է ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ անուն փահանայի մը, որուն համար Հատորին

1. Կարգաւ յորեւալ կամ յորեւրջեալ:

վերջը գրուած է, թէ « Քահանայ օրհնուած է ՌՄԺԵԻՆ » (1215 551 = 1766):

ԻԸ.

ՅԱՂԱԳՍ ԱԿԱՆՑ ԵՒ ՄԱՐԴԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ
ԱՊՈՒՍԱՑԻԴԱՑ

Պատուական քարերու յատկութիւնները և անոնց բուժական կամ ախտաբանիչ ազդեցութիւնները մեկնաբանող գրուածք մ'է, և ասոր հետ Ապուսայիդի մարդակազմութենէն օրինակ մը պարունակող ձեռագիր մ'է. գրեցիկ մ'է սա՝ անթուական, որ սակայն յայտնի է թէ 18րդ դարու ընդօրինակութիւն մ'է:

Ս. Ղազարու վանքը բերուած է այն՝ 1836 յուլիս 22ին, և կը կրէ 801 թուահամարը:

Նորագոյն կազմով լաւ պահուած է ձեռագիրն, ունի 17 հարիւրորդամիջր մեծութիւն, 12 հարիւրորդամիջր լայնութիւն, և 8 հազարորդամիջր թանձրութիւն:

Թուղթը հաստ է և բամբակեայ. ունի 37 թիւթ և 74 էջ գրութիւն, որուն 385ը Ականց կը վերաբերի և 36ը Մարդակազմութեան, առանց որ և է յիշատակութեան տեղւոյ կամ գրիչի:

*

Սակայն ԱԿԱՆՑ ՈՐՊՈՒՍՈՒԹԵԱՆ վրայ գրուածը աչքէ անցուցած ժամանակ կը հանդիպինք փերիաբնակ ՍԱՐԳԻՍ քահանայի մը անունին, զոր ձեռագրին անյայտ իմբագիրը կը յիշատակէ իբրև Հեղինակ այս հաւաքածոյին առաջին մասին և կը գրէ սապէս.

« Զայսուսիկ բանքս, որք վասն ականց « են, զորս և անաստիկ գրեցաք այժմոս « ժամանակիս, ժամանեալ ոմն ՔԱԶԱՆԱՑ « ՍԱՐԳԻՍ անուամբ ազգոս հայ, հմուտ և « տեղեակ բանից գրոց, որ յնակիք ի քա- « ղաքն փերիայ, որ է հայապ: Էս էր կարի « վարժ ի իզոռն արապի և օսմանցոյ, և « ֆասկի: Այլ և ծանօթ յունաց լեզուին,

« և էր ինքն տրուեստագործ ականց պա- « տուականաց, ակունն հարթի և յեկ. այլ « և գեղղ և վաճառող սոցին: Էս եղև ի « զնայն մեր յերոստադեմ, յորժամ հասար « ի Հայապ, պատահեցաք յայսիկ Սարգիս « քահանայի, որ ի կարգս զոյց հաւանպագ « խօսէր ընդ մեզ զորպիսոքեկն ականց, « և բանք նորս իրր հաւաստի բուխով ի « միտս մեր, աղաչեցաք զնա, քէ զայդուիկ՝ « զոր բանիս ասես, գրով շարադրեալ տոռ « մեզ վասն օրինակի: Էս ես վասն մեկոյ « ինկոյոյ գրեալ ետ: Էս մեք վասն հա- « սարակաց օգտի ի մէջ այս պատմագրիս « շարակարգեալ գրեցաք: Նսիս զի մեր է « ինկորեալ, և երկրորդ, զի նարագիտ է « բանս, և ի մէջ պատահողացդ ինկորեմք « եախ մի՛ առնել մեզ քահանանս, և եր- « րորդ ասել Աստուած ողորմի Տնառն Սարգ- « սին այնմ, և զմեզ ասեմք և մեք և ձեզ « ամեն: Իսկ որք զկերի գրեալ բանքս են, « որ վասն ականց, յառաջնոց ամանակաց « կայր օրինակն, զայն ևս ի սոյն կարգ « դասեալ գրեցաք վասն օգտի ընթերցողաց « ի փառս Աստուծոյ »:

*

Յիշատակարանէս դիւրին է իմանալ, որ այս Ականց գիրքին մէջ մասը՝ որ է կայծ, Սարդիօն, Զմրուխթ, Յասպիս, Ակատ, Ամբիօստոս, Ոսկերար, Բիւրեղ, Մարգա- ռիտ, Բառտ, Օճիբար, Էսմանի, Էսաք, Միկատիս, մինչև փերագոս, Սարգիս քահանային գործն է. իսկ Յնացեալը՝ աւելի հին ժամանակի հեղինակներու մտածու թիւն:

Հոս աւելորդ չըլլայ թերեւս յիշել, թէ մեր բոլոր բժշկարաններու մէջ կը գտնուին Պատուական Ականց յատկութիւններուն նուիրուած զլուխներ, բոլորն ալ իրարու համանման. բայց այս նիւթին վրայ ճա- ռող ամենընտիր գրուածը զոր ունինք՝ է ՊԱԱՏՏԵՒԻ ԳԵՈՐԳ բազմապատակ ա- նուանի զպիւրին 1778-1779 Դեկտեմբե- րին Պարսկերէնէ թարգմանածը, որ տպա- գրուած է Կ. Պոլիս 1807ին. և կը կրէ՝

« Գիյրք մեծագիւն և պատուական ունեց
« և աշրոց պէտպես հոնքստիսն և կենդանա-
« կան քարանց ետեւ եօրանց հրտհոյիւիւսց
« և զսեւազան ազնուագոյն իրաց »

վերնագիրը: Ֆառական ընդարձակ գործ
մ'է. կը խօսի մանրամասն պատուական
կոչուած բոլոր քարերու յատկութիւննե-
րուն և ազդեցութիւններուն վրայ, և ունի
նաև վերջը բառացուցակ մը, յորում նա
կը դնէ գիրքին մէջ գործածուած բոլոր
բառերը, անոնց հանդէպ գրելով՝ որոշ ու
մեկին բացատրութիւններ:

*

ՏՕԹԹ. ՎԱՆԱՄ Թ. ԹՈՐՈՍՍԵԱՆ

Զեռագրին դառնալով՝ կը տեսնենք որ
իր պարունակած քարերը շատ քիչ են
Գէորգ Պալատեցիին ցուցադրածներէն, մա-

նաւանդ շատ ալ աղքատ՝ նկարագրութեան
ու բացատրութեան տեսակէտով:

Յայտնի չէ նաև, թէ անանուն խմբագիրը
որ հեղինակներէն քաղած է այս բոլորը,
որ կ'աւարտի 38րդ էջին վրայ, որուն
անմիջապէս յաջորդին վրայ կը սկսի
Ալպոստյոյի Մարդակազմութիւնը մեծա-
պէս համառօտուած և նօտրագիր խոշոր
գրերով 18 թերթերու մէջ ամփոփուած,
որու մասին աւելի խօսելու հարկ չեմ
տեսներ, քանի որ արդէն սոյն մարդա-
կազմութեան երեք ուրիշ օրինակները քա-
ական խօսեցուցին մեզ:

Վենետիկ — Ս. Ղազար

14 Յունուար 1923

(Շարունակելի)

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Պ Ա Յ Ր Ը Ն Ե Ա Ն Զ Ի Թ Ե Ն Ի Ք

Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

Զ ԵՄ նըւագեր յիշատակաց այն բրլուրն
Ուր մարդն — Աստուած սարսուռներուն տակ դժնէ
Մահուան, մեղքին զազիր՝ հեծեց, հառաչեց,
Աստուածային արին, արցունք թափելով:
Մըխիթարայ մեծ դաստակերտը լըօին
Թող սըլանայ ու թեւածէ ոգիդ վեհ
Լուս և անհուն խորհուրդներով առլըցուն
Անդորրանքի, միայնութեան հովտին մէջ.
Պիտի զըտնես նազեւազեղ ափին մօտ
Բարձրաւանդակ մը փոքրիկ. հոն կ'ամբառնան
Խաղաղութեան սուրբ ըստուերներ սիգանհմ
Զորքս տնկեց դիւթուած քերթողը պանդուխտ,
Այն Լորտ հանճարն որ հաճոյք, ցաւ, միշտ փորձեց,
Եւ նոյն իսկ օր մ'եղեռնաւոր մարդու պէս
Մութ զընդանին մէջ փակուեցաւ, յուզումի՝